

I. Literární realismus i naturalismus

1. Realismus jako pojem v životě i umění / 2. Realismus v národních literaturách v 19. – 20. století / 3. Guy de Maupassant: Na pelesti postele / 4. Honoré de Balzac: Otec Goriot / 5. – 6. Charles Dickens: Oliver Twist / 7. Anton Pavlovič Čechov. Višňový sad / 8. Literární naturalismus

Žádný název uměleckého směru není tak spojen s výrazem z běžného vyjadřování jako realismus. Realistické uvažování, realistické plány, realistický odhad existujících možností – to vše se od nás žádá prakticky neustále; jde jen o to, zda se vůči nám jedná také o realistické očekávání. Na první pohled se častý výskyt pojmu zdá logický: vždyť co může být vyšším cílem v životě i umění, než vidět a interpretovat svět takový, jaký skutečně je? Tady ovšem ponecháváme stranou otázku, odkud víme, že svět je právě takový, jak se právě nám jeví? Ostatně realističtí autoři takový problém neřešili. Přednosti jejich tvorby spočívají v zobrazování běžného života s jeho světlými i stinnými stránkami, v tématech odhalujících podstatu společenských vztahů i konfliktů, v oslovení početného publika s cílem podnítit je k aktivnímu vztahu vůči životu svému i společnosti.

1. Realismus jako pojem v životě i umění

1-1 Realismus a realistický: klíčové pojmy; 1-2 Realismus ve starším umění; 1-3 Počátky realistické literatury; 1-4 Realismus jako významný směr v umění 19. – 20. století; 1-5 Realistická literatura dlouhého 19. století; 1-6 Realismus ve 20. století a dnes

1-1 Realismus a realistický: klíčové pojmy

Latinské adjektivum *realis* znamená *skutečný* a je odvozeno od substantiva *res* = věc. **Realismus** ve společenských souvislostech pak může znamenat některou z následujících skutečností:

1. **Filozofický názor** zdůrazňující reálnou, na člověku nezávislou existenci světa či jeho důležitých složek či prvků;

2. **Politický styl** prosazující odideologizování a odmytizování politiky v zájmu řešení skutečných, současných problémů;

3. V kultuře a zejména v umění **tvůrčí tendence** zobrazující všechno, co odpovídá obecně sdílené smyslové zkušenosti, zejména té, která úzce souvisí s běžným, všedním životem;

4. Významný **umělecký směr 19. – 20. století**, který reaguje na vývoj moderní společnosti tím, že co nejvěrněji líčí její povahu, rozpory a dopad na život lidí, to vše s cílem podnítit veřejnost k účinnému úsilí o nápravu temných stránek takové skutečnosti.

1-2 Realismus ve starším umění

Realismus jako **tvůrčí tendenci** najdeme v **umění** od **nejstarších počátků**. Již v **pravěku** vznikaly artefakty věrně zachycující lidské postavy či lovnou zvěř. Keramická soška Věstonická venuše, pocházející z Moravy, nebo nástěnné jeskynní malby ve španělské jeskyni Altamira se působivostí svého provedení řadí k inspiracím i pro moderní umění.

Úsilím o realistické vyjádření se vyznačuje **starověká antika** a netýká se to jen výtvarného umění. V pozvolna plynoucím ději **homérských eposů** najdeme četné pasáže líčící každodennost tehdejšího světa. Tak v *Odyssei*, když posádka Odysseovy lodě zabije a sní dobytek ze stáda boha

slunce Héliá, vytušíme, že se schyluje k dalším dramatickým událostem, ale zároveň si užijeme popis typické starořecké hostiny:

Pomodlili se znovu, zabili krávy, stáhli je, vyřízli kýty,
dvakrát je lojem obalili
a na ně položili
odřezky z ostatních kusů.
Neměli ani vína, by hořící oběť postříknout mohli,
přinesli tedy vodu a pak již pekli.
Upekli maso, stáhli je s rožňů a chystali hody. (Přeložil Vladimír Šrámek)

Ve **středověkém** výtvarném umění **románském a gotickém** sice dominují náboženské náměty, ale zpracování postupně zdůrazňuje realistické prvky, což bylo o to důležitější, že tehdejší artefakty, od knižních maleb přes plastiky až k deskovým oltářním obrazům a freskám, měly výmluvně doplňovat, či dokonce nahrazovat porozumění psanému slovu. Platí to např. o výjevu *Vzkříšení mrtvých při Posledním soudu* v českém, latinsky psaném *Kodexu vyšehradském* (11. století) nebo o četných zpracováních *betlémské scény Ježíšova narození*, která byla přímo založena na spojení biblického námětu se současným reálným životem. (např. na malbách italského malíře Giotta di Bondone [džota dy bondone]).

Mocný vpád realistických tendencí do umění přináší **renesance**. Patří sem samozřejmě slavný Michelangelův *David* či Leonardova *Mona Lisa*, ale také třeba obrazy vlámského malíře Pietera Brueghela [bröchela], zachycující soudobý pospolitý venkovský život (*Svatební tanec v přírodě* aj.).

Pokladnicí realistických charakterů je dílo **Williama Shakespeara**. Proslulý *Hamletův monolog* jako by předjímal společensky kritický tón velkých realistických romanopisců o čtvrt tisíciletí později:

Být, nebo nebýt – to je otázka:
je důstojnější zapřít se a snášet
surovost osudu a jeho rány,
anebo se vzepřít moři trápení
a skoncovat to navždy? Zemřít, spát –
a je to. (...)
Neboť kdo vydržel by kopance

a výsměch doby, aroganci mocných,
průtahy soudů, znesvěcenou lásku,
nadutost úřadů a ústrky,
co slušnost věčně sklízí od lumpů,
když pouhá dýka srovnala by účty,
a byl by klid? (...)

(Přeložil Martin Hilský)

Velké střetnutí realismu s idealismem představuje putování *Sancho Panzy s donem Quijotem* ve slavném **Cervantesově** románu na přelomu renesance a baroka.

V raném **baroku** najdeme jako dílčí malířský směr **barokní realismus**. Rozvíjel se především v nizozemském měšťanském prostředí, ztvárňuje

poklidný, harmonický domácký život; nevyhýbá se mírné idealizaci, ale projevuje velký cit pro charakterizační detaily. Významným představitelem byl Johannes Vermeer: [fermér] (obraz *Žena s konvicí vody* aj.).

Naproti tomu titulní postavy v komediích **klasicistního** autora **Molièra** mají povahu nemilosrdně satirické karikatury (*Lakomec, Měšťák šlechticem, Zdravý nemocný* aj.).

1-3 Počátky realistické literatury

Na počátku již vyhraněně **realistické literatury** stojí **autoři**, kteří ovšem plný rozvoj realismu jako velkého uměleckého směru ještě časově **předcházejí**. Jsou to:

Daniel Defoe (1660? – 1731), autor románu *Robinson Crusoe*, jímž do literatury vnesl nový žánr **trosečnického příběhu**, ale jež pojal nejen jako dobrodružnou knihu, ale také jako román umělecky rekapitulující dosavadní technologický vývoj lidstva a jako politicky laděnou výpověď o tvůrčím potenciálu neurozených, středních vrstev britské společnosti (viz *III.A. Slovesnost a literatura*).

Jonathan Swift [dʒonəθən swɪft] (1667 – 1745): irský, anglicky píšící politický publicista a prozaik, anglikánský kněz. Do světové literatury se zapsal souborem **satirických**

příběhů *Gulliverovy cesty*. Jejich hrdinou a zároveň vypravěčem je námořní kapitán, který se několikrát nedobrovolně ocitne sám v daleké zemi, jež se vždy vyznačuje podivuhodnými obyvateli, od maličkých Liliputánů přes obry, potrhle vědce na létajícím ostrově až k chytrým koním, kteří využívají lidi jako zvířata. Všechny tyto země ovšem mají povahu soudobé Anglie a různé role, v nichž se tu Gulliver ocitá, umožňují nahlížet z různých úhlů kriticky i duchaplně na anglickou a vlastně celou evropskou společnost.

Jane Austenová (1775 – 1817): britská spisovatelka, čelná představitelka žánru **domestic novel**. Zpracovávala preromantické náměty soustředěné kolem osobnostního a intimního zrání mladých dívek, ovšem tím, jak preromantická schémata ironicky zlehčila a zároveň kriticky nahlédla na anglické střední vrstvy, zařadila se mezi průkopníky **realismu** (viz *VII.C. Klasicismus a preromantismus*).

1-4 Realismus jako významný směr v umění 19. – 20. století

„Velký“ **realismus** jako **umělecký směr** vyplňuje velkou část **dlouhého 19. století**. Rozvíjí se v **reakci** na tvrdou skutečnost vznikající **moderní průmyslové společnosti**. Realismus je **o málo mladší než romantismus**, ale několik dekád se oba směry vyvíjejí **zhruba synchronně**. Zatímco romantismus hledá ideály nezávislé a nadřazené vůči každodenní skutečnosti, realismus jde s problematickými stránkami reality do přímého střetu.

Realismus má pevnou vazbu na filozofický směr **pozitivismus**, jehož zakladatelem je francouzský myslitel **Auguste Comte** [ogist kónt] (1798 – 1857). Vrchol duchovního vývoje lidstva Comte spatřoval v **pozitivním poznání**. Východiskem pozitivního poznání jsou **smyslové vjemy** a jeho prostředkem je **rozumové (vědecké) myšlení**, pracující s **přesnými, utříděnými a empiricky**

ověřitelnými fakty. Hlavním cílem vědeckého bádání je **předvídaní** dalšího vývoje; počítá se tu s jasným vztahem příčiny a následku.

Positivisté navazovali na **osvícenství**, navíc se zasloužili o vznik řady **společenských věd**. Usilovali o rozvoj společnosti směrem k **vyšší podobě lidskosti** (humanity); lidé by měli ve svém jednání respektovat **prospěch celku**, tedy všeho lidstva. V **politice** pozitivisté prosazovali a hájili **demokracii**. Pozitivistický **výklad dějin** byl pocit'ován jako **demokratizující a vítaně nestranný** – ve srovnání s dosavadními zaujatými obhajobami elitářsky pojaté politiky

Charakteristické rysy realismu jsou především tyto:

a) Realismus je „aristotelský“ směr, preferuje **objektivní, smyslově poznatelné a obecně sdílené** stránky skutečnosti;

b) Realismus chce zachytit nikoli svět založený na ideálech, ale **svět takový, jaký skutečně je**, přičemž mu nejde jen o povrchovou stránku jevů, ale o hlubokou **analýzu** současného stavu **společnosti** a místa **jedince** v ní;

c) Realismus chce zachytit **všechna společenská prostředí** a všechny sociální vrstvy, přičemž se obzvláště zaměřuje na **nižší patra společnosti**: soustřeďuje se v nich totiž většina obyvatelstva, jejich situace je nejobtížnější a dosavadní umění se jim mnoho nevěnovalo;

d) Realismus vnesl do umění **rovnováhu mezi fikcí a skutečností**, ovšem stupňuje nárok na **pozorovatelskou přesnost**;

e) Realismus používá princip **typizace**: všechny umělecky pojednané skutečnosti (náměty, postavy, prostředí, jazyk, zápletky...) jsou typické (příznačné, podstatné) pro danou dobu, místo, společenskou skupinu atd.; srozumitelně zastupují všechny další, reálně existující skutečnosti stejné nebo podobné povahy;

e) Realismus – na rozdíl od romantismu – **nezahrnuje všechny druhy umění** (neexistuje např. realistická architektura);

f) Nejzazším cílem realismu je **motivovat veřejnost** k aktivnímu úsilí o nápravu sociálních poměrů, ať už v jednotlivostech běžného života nebo v širokém, celospolečenském měřítku;

g) Realismus se rozvíjí v úzkém sepětí s **novými informačními médii**: se světem novinářství, fotografie, filmu, rozhlasu, elektronických médií...;

h) V literatuře teprve realismus přináší **kvantitativní převahu prózy nad poezií**: nejběžnějšími žánry se stávají **román a povídka**; velký rozvoj ovšem zažívá také **realistické drama**;

i) Realismus má rovněž **kritiky a odpůrce**: vytýkají mu přílišnou závislost na jevové stránce věcí, zlehčování role tajemství, popírání transcendence a mystiky, nezájem o menšinové, okrajové jevy, pocity či osudy, nižší míru imaginace v tématech i jazyce.

Realismus ve výtvarném umění přinesl nepřeberné množství děl, z nichž můžeme vybrat jen několik příkladů. Ve Francii byl hlavním reprezentantem realismu v malířství **Gustave Courbet** [gistáv kurbe] (obraz *Ženy prosévající obilí*), z francouzských krajinářů **barbizonské školy** (podle vesnice Barbizon) vynikal **Camille Corot** [kamij koro] (obraz *Výjev z Holandska*). Nejvýznamnější tvůrčí skupinou ruských realistických malířů byli **Peredvižnici** (Tuláci), z nichž je nejproslulejší **Ilja Repin** (detail obrazu *Odpočinek*, na němž zachytil svou manželku).

1-5 Realistická literatura dlouhého 19. století

Tvorba některých autorů se svou povahou nachází na **přelomu romantismu a realismu** (viz VI:G. *Literární romantismus*): Stendhal, sestry Brontëovy, Elizabeth Browningová...

Uměleckou **literaturu** náležející k **realismu dlouhého 19. století** můžeme rozčleňovat různými způsoby; asi nejčastěji se používá třídění podle **námětových okruhů**. Tak rozeznáváme například realismus městský (a maloměstský), venkovský, historický... Realistické příběhy z prostředí, které není nijak zvlášť rozlišené, se často označují jako *společenské romány*; existují ovšem také realistické příběhy ze života v přírodě, realismus psychologický a samozřejmě humoristická realistická literatura.

Francie: **Honoré de Balzac** [onore də balzak] (románový cyklus *Lidská komedie*: v něm romány *Evženie Grandetová*, *Otec Goriot*, *Ztracené iluze*, *Lesk a bída kurtizán*, *Sestřenice Běta*, *Bratranec Pons...*), **Gustave Flaubert** [gistáv flobér] (román *Paní Bovaryová*), **Guy de Maupassant** [gi də mopasan] (romány *Miláček*, *Mont Oriol*, povídka *Kulička*);

Velká Británie: **Charles Dickens** [ča:lz dikinz] (romány *Oliver Twist* [olivə twist], *Dombey a syn*, *David Copperfield* [deivid kopəfi:ld], *Malá Dorritka*), **William Thackeray** [wiljəm θækəri] (román *Jarmark marnosti*), **Thomas Hardy** [toməs ha:di] (román *Tess z d'Urbervillů* [tes z də:bəvilů]);

Norsko: **Henrik Ibsen** (dramata *Domeček pro panenky / Nora*, *Nepřítel lidu*, *Divoká kachna*);

Rusko: **Nikolaj Vasiljevič Gogol** (komedie *Revizor* a *Ženitba*, román *Mrtvé duše*), **Ivan Sergejevič Turgeněv** (román *Otcové a děti*, povídkový soubor *Lovcovy zápisky*), **Lev Nikolajevič Tolstoj** (román *Anna Karenina*, historický román *Vojna a mír*), **Fjodor Michajlovič Dostojevskij** (psychologické romány *Zločin a trest*, *Hráč*, *Idiot*, *Běsi*, *Bratři Karamazovi*), **Anton Pavlovič Čechov** (hry *Racek*, *Tři sestry*, *Višňový sad*, povídky);

Polsko: **Henryk Sienkiewicz** [šenkjevič] (historické romány *Quo vadis*, *Křižáci*, *Potopa*);

Spojené státy: **Mark Twain** [ma:k twein] (romány *Dobrodružství Toma Sawyera* [so:jəra], *Dobrodružství Huckleberryho Finna* [haklbəriho fina]), **Francis Bret Harte** [fra:ncis bret ha:t] (dobrodružné romány *Gabriel Conroy* [konroi], *Ztraceni v pustině*), **O. Henry** [əu henri] (povídky), **Jack London** (dobrodružné romány *Volání divočiny*, *Mořský vlk*, *Bílý Den*);

České země: první čeští realisté **Karel Havlíček Borovský** (cestopis *Obrazy z Rus* – první realistické dílo v české literatuře, jde ovšem o literaturu faktu), **Božena Němcová** (knižní prózy *Babička*, *Pohorská vesnice*, *V zámku a v podzámčí*, povídky *Karla*, *Divá Bára*, *Chyže pod horami*; dílo Němcové obsahuje rysy realismu, biedermeieru i romantismu a v mnoha směrech je v oblasti žánru a literárního směru nezařaditelné – solitérní), **Jan Neruda** (soubor *Povídky malostranské*), **Karolina Světlá** (romány *Vesnický román*, *Kříž u potoka*, *Frantína*), **Karel Klostermann** [klostrman] (romány *V ráji šumavském*, *Ze světa lesních samot*, *Skláři*), **Alois Jirásek** (historické romány: tři husitské trilogie *Mezi proudy*, *Proti všem*, *Bratrstvo*; pobělohorská tematika: *Psohlavci*, *Temno*; z národního obrození pentalogie *F. L. Věk* a novela *Filozofská historie* z revoluce 1848), **Zikmund Winter** (historický román z českého povstání 1618 – 1620 *Mistr Kampanus*), **Teréza Nováková** (romány *Jiří Šmatlán*, *Děti čistého živého*), **Ignát Herrmann** (román *U snědeného krámu*, humoristický román *Otec Kondelík a ženich Vejvara*), **Karel Václav Rais** (romány *Zapadlí vlastenci*, *Kalibův zločin*, novela *Pantáta Bezoušek*), **Ladislav Stroupežnický** (veselohra *Naši furianti*), **Alois a Vilém Mrštíkovi** (hra *Maryša*), **Gabriela Preissová** (hry *Gazdina roba*, *Její pastorkyňa*).

Honoré de Balzac (1799 – 1850): Otec Goriot

Paní Vauquerová, rozená de Conflans, je stará paní, která už po čtyřicet let má v Paříži, v ulici Neuve-Sainte-Geneviève, mezi Latinskou čtvrtí a předměstím Saint-Marcel měšťanský penzionát. Penzionát, známý pod jménem Dům Vauquerové, přijímá právě tak muže jako ženy, ať mladé či staré, aniž se kdy pomluva dotkla zvyků tohoto úctyhodného podniku. (...)

Dům, v němž je zařízen měšťanský penzionát, patří paní Vauquerové. Stojí dole v ulici Neuve-Sainte-Geneviève, na místě, kde se půda svažuje k ulici Arbalète tak prudce a příkře, že koně tam zřídka kdy vyjíždějí a sjíždějí. Proto se tam daří tichu, které panuje v těchto ulicích, vtěsnaných mezi domem Val-de-Grâce a Panthéonem, dvěma památnými stavbami. Ty mění ráz ovzduší, prozařující je žlutými pablesky a zaclánějící vše chmurnými stíny, jež vrhají jejich kupole. Dláždění je tam suché, stružky jsou bez bláta i bez vody, podél zdi roste tráva. Tam se zasmuší všichni chodci, i nejbezstarostnější, rachocení vozu vyrůstá v událost, domy jsou tam ponuré a stěny páchnou vězením. Pařížan, který by se sem zatoulal, viděl by tu jen měšťanské penzionáty nebo ústavy, bídu nebo nudu, živořící stáří, radostnou mládež zapřaženou jen do práce. Žádná čtvrt' v Paříži není hroznější a – dodejme – neznámější. (...)

Penzionát je průčelím obrácen do zahrádky, takže se dům stáčí v pravém úhlu do ulice Neuve-Sainte-Geneviève, kde ho vidíte přeříznutý v jeho hloubce. Toto průčelí lemuje mezi domem a zahrádkou vyštěrkovaný žlábek v šíři jednoho sáhu, před nímž je písčitá alej, vroubená čapími nůsky, oleandry a marhaníky, zasazenými ve velkých modrých a bílých majolikových kořenáčích. Do této aleje se vstupuje postranními dveřmi, nad nimiž je nápis DŮM VAUQUEROVÉ a pod tím: *Měšťanský penzionát pro oboje pohlaví a ostatní*. Za dne můžeme spatřit mřížkami dveří, vyzbrojených drnčivým zvonečkem, na konci malého chodníčku na stěně proti ulici loubí, namalované mramorovou zelení místním umělcem. Pod zdánlivým, jen namalovaným výklenkem stojí socha boha lásky. (...)

Mezi oběma bočními alejemi je záhon artyčoků, a po jeho stranách kuželovitě přistřižené ovocné stromy. Je lemován šťovíkem, hlávkovým salátem a petrželí. Pod lipovým loubím stojí kulatý zeleně natřený stůl se židličkami kolem. Tam přicházejí za letních veder strážníci, kteří si mohou dovolit koupit šálek kávy a pochutnávají si na ní, když vedro žhne jako v líhni. Průčelí o třech poschodích, nastavené mansardami, je vystavěno z kamene a natřeno onou žlutou barvou, která vtiskuje hnusný ráz téměř všem pařížským domům. (...) Za budovou je asi dvacet stop široký dvůr, kde žijí v dobré shodě prasata, slepice, králíci a na jehož konci je kůlnička na dříví. Mezi tímto dřevníkem a oknem z kuchyně vystupuje špižirna, pod níž vytékají mastné splašky z výlevky. Ze dvora vedou úzká vrátka do ulice Neuve-Sainte-Geneviève, kudy kuchařka vyhazuje odpadky z domu a splachuje toto smetiště silným chrstáním vody, aby zahнала hnilobný pach.

Prázemí, jež slouží jako měšťanský penzionát, má první pokoj se dvěma okny na ulici, pokoj, do něhož se vstupuje skleněnými dveřmi. Tento salón sousedí s jídelnou, která je oddělena od kuchyně schodištěm, jehož stupně jsou sestavované ze dřeva i dlaždic, natřené a vydrhnuté. Nic není smutnějšího na pohled než tento salón s křesly a židlemi, vyčalouněnými střídavě matně a leskle pruhovanou látkou. Uprostřed stojí kulatý stůl, pokrytý svatoanenským mramorem, na něm kávový soubor z bílého porcelánu, zdobený zlatými, napolo odřenými žilkami, porcelán, jaký je dnes vidět všude. (...) Kamenný krb, jehož stále čisté ohniště prozrazuje, že v něm plápolá oheň jen při slavnostních příležitostech, je ozdoben dvěma vázami s umělými květinami, zašlými a pomačkanými. Mezi nimi jsou nevkusné pendlovky z namodralého mramoru. Tento první pokoj vydechuje pach, pro nějž nemáme v slovníku jména a který by se dal označit jako *pach penzionátu*. Čpí zatuchlinou, plísní, žluklostí; studí, vlhne tu nos a vlhkost proniká šatstvem; je cítit jako místnost, v níž se obědvalo; čpí nádobím, špižirnou, noclehárnou. (...) Nuže, ačkoliv je tak ohavně odporný, je tento salón, srovnáme-li jej s jídelnou, která s ním sousedí, elegantní a navoněný jako nějaký budoár. Jídelna je celá vykládaná dřevem, byla kdysi vymalována barvou dnes už neurčitou, která tvoří základ, na nějž špína nakupila nános tak, že tam vkreslila podivuhodné obrazce. Je přeplněna lepkavými příručními stolky, na nichž stojí matné karafy s otlučenými hrdly, kovové

tácky, hory talířů ze silného porcelánu s modrými okraji, vyrobených v Tournai. V rohu leží krabice s očíslovanými přihrádkami, do nichž se ukládají ušpiněné nebo vínem potřísněné ubrousky každého strávnicka. Sešel se tu ten nezníčitelný nábytek, odevšad vypuzený, který tu zakotvil, jako se zachycují trosky civilizace v nemocnici nevyléčitelných. (...)

V době, kdy tento příběh začíná, bylo domácích strávníků sedm. V prvním poschodí byly nejlepší dva byty z celého domu. V méně úpravném bydlila paní Vauquerová a druhý náležel paní Couturové, vdově po vrchním komisaři Francouzské republiky. Měla u sebe velmi mladou dívku Viktorínu Tailleferovou, které nahrazovala matku. Tyto dvě dámy platily penzi osmnáct set franků. V jednom ze dvou bytů v druhém poschodí bydlel starý pán jménem Poiret; v druhém asi čtyřicetiletý muž, který nosil černou paruku, barvil si licousy a říkal o sobě, že je bývalý obchodník. Jmenoval se pan Vautrin. Ve třetím poschodí byly čtyři pokoje, z nichž dva byly pronajaty, jeden staré panně slečně Michonneauové, druhý bývalému výrobcí nudlí, makarónů a škrobu, který si dával říkat otec Goriot. Zbývající dva pokoje byly určeny pro tažné ptáky, pro ony neblahé studenty, kteří jako otec Goriot a slečna Michonneauová mohli dát jen čtyřicet pět franků měsíčně za byt a stravu. Paní Vauquerová netoužila však příliš po jejich přítomnosti a přijímala je jen tehdy, když neměla lepší; jedli příliš mnoho chleba. Nyní právě jeden z těchto pokojů patřil mladému muži, který přišel z okolí Angoulému do Paříže studovat práva a jehož četná rodina tvrdě strádala, jen aby mu mohla poslat dvanáct set franků ročně. Evžen de Rastignac, tak se jmenoval, byl z těch mladých lidí, jež neštěstí nutká k práci, kteří od útlého věku mají pochopení pro naděje, které rodiče v ně kladou, a kteří si připravují krásnou budoucnost, počítajíce již s významem svých studií a přizpůsobující se předem budoucím společenským zvrátům, aby jako první jich mohli využít. (...)

Otec Goriot, stařec asi devětašedesátiletý, uchýlil se k paní Vauquerové v roce 1813, když zanechal svého obchodu. Nejprve si zde najal byt obývaný teď paní Couturovou a platil tehdy dvanáct set franků penze jako člověk, pro něhož pět louisdorů víc nebo míň bylo maličností. Paní Vauquerová poněkud upravila tři pokoje tohoto bytu za předběžnou úhradu, za niž koupila bídné zařízení, a to žluté kalikové záclony, dřevěná lakovaná křesla, vyčalouněná utrechtským sametem, několik usmolených obrázků a tapet, které si nevybraly už ani předměstské hospody. Snad bezstarostná velkodušnost, jež přiměla otce Goriota, který tou dobou byl uctivě zván panem Goriotem, že se dal na to nachytat, způsobila, že byl považován za hlupáka, který se vůbec nevyzná v obchodech. Goriot přišel s dobře zásobeným šatníkem, skvělou výbavou obchodníka, jenž si, zanechav obchodu, nic neodpírá. Paní Vauquerová se obdivovala půl druhému tuctu košil z holandského plátna, jejichž jemnost byla tím nápadnější, že výrobce nudlí nosil na své řasnaté náprsence dvě jehlice, spojené řetízkem, a v každé z nich byl zasazen veliký diamant. Byl zpravidla oblečen v chrpově modré šaty, každý den si bral bílou pikovou vestu, pod níž se kolíbalo jeho hruškovitě vystupující břicho. Na něm se klenul těžký zlatý řetěz, zdobený přívěsky. Jeho tabatěrka, rovněž zlatá, obsahovala medailón s kadeřemi, které zdánlivě napovídaly možnost nějakých jeho milostných pletek. Když mu jeho hostitelka podotkla, že je *záletník*, objevil se na jeho ústech veselý úsměv měšťáka, jemuž polichotili v jeho libůstce. (...)

Od tohoto dne paní Vauquerovou, rozenou de Conflans, které bylo ve skutečnosti čtyřicet osm let, z nichž přiznávala jenom třicet devět, posedl nápad. Ačkoliv Goriotův slzní váček byl churavý, oteklý, svislý, takže si jej dosti často musel osušovat, shledala jeho zevnějšek příjemný a slušný. Ostatně jeho masité, klenuté lýtko napovídalo, právě tak jako jeho dlouhý placatý nos, dobré morální vlastnosti, na něž, jak se zdálo, si vdova potrpěla a jež dotvrzoval kulaťoučký a naivně prostý obličej dobráka. Byl to jistě solidně stavěný prostřáček, schopný promrhat všechn svůj důvtip v citu. (...) Ačkoliv trochu neohrabaný, byl přece tak dobře ustrojen, tak hojně si bral svůj tabák a kouřil bohatě jako člověk, jenž si je jist, že bude mít vždy svou tabatěrku plnou tabáku, že v den, kdy se pan Goriot u ní ubytoval, ležela večer paní Vauquerová jako na řevavém uhlí, jako koroptev obalená slaninou a rozpalovala se touhou, která ji posedla, aby totiž zanechala vdovského roucha Vauquerů a znovu ožila v manželství s Goriotem. (...)

Paní d'Ambermesnil se propůjčila velmi ochotně těmto pletichám a zatáhla léč na starého výrobce nudlí, s nímž se jí podařilo pohovořit. Když však shledala, že je stydlivý netykavka, nechceme-li říci nepřístupný k nástrahám, jež mu chystala svým tajným přáním získat si ho pro sebe, odešla pobouřena jeho neomaleností.

„Můj anděli,“ řekla své drahé přítelkyni, „s tím mužem nic nesvedete! Je směšně nedůvěřivý, špinavá držgrešle, ťulpas, hlupák, který vám způsobí jen nepříjemnosti.“ (...)

Jako všechny omezené mozky, tak také paní Vauquerová měla ve zvyku omezit se jen na samotné události a netušit jejich příčiny. Ráda svalovala na druhého své vlastní chyby. (...)

V tomto prvním roce jedl většinou Goriot ve městě jednou nebo dvakrát za týden; potom poněmáhlu se stávalo, že jedl venku jen dvakrát za měsíc. (...) Naneštěstí koncem druhého roku pan Goriot potvrdil pomluvy, jichž byl terčem, tím, že požádal paní Vauqueurovou o přestěhování do druhého poschodí a o snížení své penze na devět set franků. Potřeboval tak radikálně šetřit, že si během zimy ani nedal zatopit. Vdova Vauquerová chtěla, aby jí zaplatil předem; pan Goriot s tím souhlasil a od té doby ho nazývala otcem Goriotem. Hádalo se, co by mohlo být příčinou tohoto úpadku. Nesnadno tomu přijít na kloub! (...)

Několik měsíců po odchodu neblaze proslulé hraběnky, která svedla žít půl roku na její účet, jednou ráno, nežli vstala, zaslechla na schodech šustění hedvábných šatů a drobný krok nějaké mladé a útlé ženy, která běžela ke Goriotovi, jehož dveře se opatrně otevřely. V tu chvíli tlustá Sylvie přišla oznámit své velitelce, že jakási dívka, příliš krásná na to, aby byla počestná, v šatech *bohyně*, obutá v jemných botkách, které nebyly zablácené, vklouzla jako úhoř z ulice až do kuchyně a ptala se jí po bytě pana Goriota. Paní Vauquerová a její kuchařka se jaly naslouchat a zaslechly několik něžných slov, pronesených při návštěvě, která trvala nějakou dobu. Když pan Goriot doprovázel zpět *svou dámu*, popadla ihned tlustá Sylvie košík a předstírala, že jde do trhu, aby mohla sledovat zamilovaný párek.

„Paní,“ řekla své velitelce, když se vrátila, „pan Goriot bude asi přece jen po čertech bohatý, aby jim mohl dovolit žít na tak vysoké noze. Představte si, že na Estrapade stála nádherná ekvipáž, do které *ona* vstoupila.“

Při obědě šla paní Vauquerová stáhnout záclonu, aby Goriot nebyl znepokojován sluncem, jehož paprsek mu svítil do očí.

„Krása vás miluje, pane Goriot, slunce vás vyhledává,“ řekla, dělajíc narážku na jeho dnešní návštěvu. „Panečku, vy máte dobrý vkus, byla velmi hezká.“

„To byla má dcera,“ řekl s přídechem hrdosti, v němž strávníci viděli hloupou domýšlivost starce, který zachraňuje zdání. (...)

Měsíc po této návštěvě dostal další. Zatímco prvně jeho dcera přišla ve vycházkových šatech, objevila se nyní po večeři a ve společenském úboru. Strávníci, kteří byli zabráněni hovorem v salóň, viděli světlovlasu hezkou dívku, štíhlou, půvabnou a příliš společensky vytříbenou, než aby byla dcerou otce Goriota.

„Už je tady druhá!“ řekla tlustá Sylvie, která ji nepoznala.

Za několik dní se ptala po panu Goriotovi jiná dívka, veliká a dobře rostlá bruneta černých vlasů a živých očí.

„Už je tady třetí!“ řekla Sylvie.

A také tato druhá dívka, která přišla navštívit svého otce ráno, za několik dní potom přijela vozem večer v plesové toaletě. (...)

Paní Vauquerová shledávala, že je to docela v pořádku, aby bohatý muž měl čtyři nebo pět milenek, a dokonce ho považovala za obratného, že je vydává za své dcery. (...) Otec Goriot jí odpověděl, že tato dáma je jeho starší dcera.

„Vy máte těch dcer asi šestatřicet?“ zeptala se kysele paní Vauquerová.

„Mám jenom dvě,“ odpověděl strávník zjihle jako člověk, který přišel na mizinu a naučil se poslouchat bídu.

Koncem třetího roku omezil otec Goriot ještě více svá vydání, postoupiv do třetího poschodí s čtyřiceti pěti franky penze měsíčně. (...)

Pokračování příběhu pak čtenář nazírá především očima mladého Evžena de Rastignac.

Evžen de Rastignac se dostal do toho duševního rozpoložení, jímž musí projít mladí schopní lidé nebo ti, jímž tíživé postavení dodá okamžitě vlastnosti vybraných lidí. Málo práce, jež vyžaduje dosažení prvních zkoušek na fakultě, ponechalo mu v prvním roce jeho pařížského pobytu volnost vychutnat viditelné radosti smyslné Paříže. Studentovi nezbude mnoho času, chce-li poznat repertoár každého divadla, prostudovat zákruty pařížského labyrintu, oboznámit se se zvyky, přiučít se pařížské mluvě a zvyknout si na zvláštní radovánky hlavního města, proslídit dobrá a špatná místa, chodit na zajímavé přednášky, prozkoumat bohatství muzeí. (...) Jak tomu bývá u velikých duší, i on chtěl být za vše vděčen jen vlastní práci. Ale svou povahou byl výlučně jižní typ; když svá předsevzetí uskutečňoval, přepadala ho nerozhodnost, která zachvacuje mladé lidi na širém moři, když pojednou nevědí, kam mají napřít své síly a pod jakým úhlem napnout své plachty. Chtěl-li se ze začátku vrhnout střemhlav do práce, seznal brzy nutnost udělat si známosti. Poznal, jak ženy mají veliký vliv na společenský život, a zamýšlel vrhnout se do světa, aby tam získal ochránkyně; což měly chybět mladému duchaplnému a ohnivému muži, jehož duchaplnost a temperament byly zvýšeny elegantními způsoby a jistým druhem mužné krásy, jíž se ženy dávají rády upoutat? (...)

Evžen setrval nějakou chvíli ve svém zamyšlení, než se ponořil do právnických knih. Právě poznal v paní vikomtessé de Beauséant jednu z módních královen Paříže, její dům byl považován za nejpříjemnější na předměstí Saint-Germain. Byla ostatně i svým jménem i svým bohatstvím jednou z veličin šlechtického světa. Zasluhou své tety de Marcillac byl chudý student v tomto domě dobře přijat, nechápaje ani zcela rozsah této přízně. (...) Byl oslněn skvělým shromážděním. Sotva pohovořil několik slov s vikomtesou, spokojil se Evžen tím, že poznal mezi množstvím pařížských božstev, která se tísnila v této četné elegantní společnosti, jednu z těch žen, kterou musí mladý muž ihned zbožňovat. O hraběnce Anastázii de Restaud, velké a dobře rostlé, se tvrdilo, že má nejhezčí postavu v Paříži. Představte si velké černé oči, nádhernou ruku, krásně formovanou nohu, oheň v pohybech, ženu, kterou markýz de Ronquerolles přezval *čistokrevným koněm*. Tato jemnost nervů jí neubírala na přednostech; byla plných a okrouhlých tvarů a přece nemohla být obviňována z obtloustlosti. (...) Pro Rastignaca však byla paní Anastázie de Restaud žádoucí ženou. Zadal si s ní dva tance v pořádku tanečníků vepsaných na vějíři a mohl s ní promluvit při první čtverylce.

„Kde se s vámi mohu příště setkat, milostivá?“ řekl jí náhle s takovou silou vášně, která se ženám tolik líbí.

„Nu přece,“ odpověděla, „v Boulogneském lese, u Bouffonů, u mne, všude.“

A dobrodružný jižní temperament přiměl ihned studenta, aby se sblížil s touto rozkošnou hraběnkou, jak jen se mladý muž může sblížit s ženou při čtverylce a valčíku. (...)

„Nuže,“ pokračoval student..., „tančím s nejkrásnější dámou na plese, s okouzující hraběnkou, s nejrozkošnějším stvořením, jaké jsem kdy viděl. Ve vlasech měla broskvoňové květy, v náručí nejkrásnější kytici čerstvých květů, které vydechovaly líbeznou vůni; ale co vám mám povídat, byli byste ji museli vidět, není možno vyličit ženu vzrušenou tancem. Nuže, a dnes ráno jsem potkal tuto božskou hraběnkou kolem deváté hodiny, šla pěšky ulicí Grès. Ach, srdce se mi rozbušilo, myslil jsem si...“

„Že jde sem,“ řekl Vautrin a zkoumavě se zahleděl na studenta. „Bezpochyby šla k papínkovi Gobseckovi, lichváři. Kdykoliv budete studovat srdce pařížských žen, vždycky u nich najdete lichváře před milencem. Vaše hraběnka se jmenuje Anastázie de Restaud a bydlí v Helderské ulici.“

Při tomto jméně se student upřeně zahleděl na Vautrina. Otec Goriot zvedl prudec hlavu a vrhl na oba planoucí a znepokojený pohled, který strážníky překvapil. (...)

Když se ve čtyři hodiny odpoledne Goriot vrátil, spatřil ve svitu dvou čadících lamp Viktorínu, jejíž oči byly červené. Paní Vauquerová poslouchala vypravování o zbytečné návštěvě, vykonané u pana Taillefera dopoledne. Taillefer rozmrzen, že má přijmout návštěvu dcery a této staré ženy, dovolil jim přijít až k sobě, aby se s nimi dorozuměl.

„Drahá paní,“ pravila paní Couturová, „představte si, že ani nevybídli Viktorínu, aby si sedla, takže musela stále stát. Mně řekl docela klidně a docela chladně, abychom si ušetřily námahu navštěvovat ho, že slečna, kterou ani nenazval dcerou, si u něho zadává, když ho obtěžuje (jednou do roka, necita!). protože se Viktorínina matka provdala bez věna, nesmí ani ona nic očekávat; zkrátka odehrály se tam scény co nejkrutější, které tu nebohou děvenku rozplakaly. To děvčátko se vrhlo k nohám otcovým a řeklo mu odvážně, že prosí jen kvůli své matce, ona že poslechne jeho vůle bez reptání; ale že ho snažně prosí, aby si přečetl závěť ubohé nebožky. (...) Víte, co při tom dělal ten hrozný člověk? Stříhal si nehty! (...) Chtěl zvednout svou dceru, která se chtěla chopit jeho rukou, aby mu je políbila, ale on je odtáhl. Není to ohavnost? Jeho klackovitý syn vešel, aniž pozdravil svou sestru.“

Rastignac položil peníze na stůl a usedl jat zvědavostí, kterou v něm nejvyšší měrou vyvolala náhlá změna v chování tohoto člověka, který mu nejdříve hrozil zabitím a teď se tváří jako jeho ochránce.

„Rád byste asi věděl, kdo jsem, co jsem dělal nebo co dělám,“ pokračoval Vautrin. „Jste moc zvědavý, chlapečku. (...) Zde je můj život v několika slovech. Kdo jsem? Vautrin. Co dělám? Co se mi líbí. Dále. Chcete znát mou povahu? Jsem za dobře s těmi, kteří mi dobře činí nebo jejichž srdce promlouvá k mému. (...) Ale, u všech rohatých, jsem zlý jako ďábel k těm, kdož mě zlobí a kteří se mi nelíbí. A je dobře, když vás upozorním, že jsem s to zabít takového člověka!“ řekl uplivnuv si. (...) Chci vám teď sám objasnit vaši situaci. Učiním tak s převahou muže, který, prozkoumav věci zde na zemi, seznal, že jsou jen dvě možnosti: buď tupě poslouchat, nebo se bouřit. Já neumím v ničem poslouchat, je to jasné? Víte, co potřebujete na cestu, kam se chystáte? Milión, a to hned... A já vám ten milión dám.“

Na chvíli zmlkl a pohlédl na Evženu. (...)

„Pokud se nás týče, máme ctizádost, jsme spřízněni s Beauséantovými, chodíme pěšky, toužíme po bohatství, a nemáme vindry, pojídáme *slátanice* matky Vauquerové a milujeme vybrané krmě z předměstí Saint-Germain, spíme na kavalci a chceme palác! Nekárám vás pro vaše přání. Není dáno každému mít ctizádost, mé srdíčko! Jen se zeptejte žen, jaké muže vyhledávají: ctizádostivé. Ti jsou silnější v bedrech, mají krev bohatší železem a srdce ohnivější než ostatní muži. A žena se cítí tak šťastná a krásná v době, kdy je silná, že přede všemi muži dává přednost tomu, jehož síla je nesmírná, i kdyby byla v nebezpečení, že jí bude rozdracena. Dělal soupis vašich přání, než vám položím otázku. A teď ta otázka. Máme hlad jako vlk, naše tesáky jsou rvavé, jak se zachováme, aby náš žlab byl stále plný? Nejdříve se tedy můžeme najíst zákoníku, není to nic zajímavého a ničemu se z toho nenaučíme, ale musí to být. Budiž. Staneme se advokátem, abychom to dotáhli na předsedu porotního soudu a posílali na galeje neblahé ubožáky, kteří stojí za víc než my, s vypáleným T. F. na rameni, abychom dokázali boháčům, že mohou klidně spát. (...) Štěkej na zloděje, obhajuj boháče, dej popraviti srdnaté lidi! Pěkně děkuji! Nebudete-li mít protekci, shnijete u svého venkovského soudu. Ke třicítce z vás bude soudce s dvanácti sty franky ročně, neodhodil-li jste zatím svůj talár do žita. Když jste se dožil čtyřicítky, oženíte se s nějakou mlynářovou dcerkou, která bude mít asi šest tisíc liber důchodu. Děkuji. Sežeňte si protekci a budete už v třiceti letech státním zástupcem s tisícem tolarů příjmu a oženíte se se starostovou dcerou. Dopustíte-li se nějakého z těch drobných politických podvůdků, jako třeba přečtete-li na volebním lístku Villèle místo Manuel (ten rým uspí svědomí), pak budete už ve čtyřiceti letech generálním prokurátorem a můžete to dotáhnout na poslance. (...) Mám tu čest vás také upozornit, že ve Francii je jen dvacet míst generálních prokurátorů a že je vás dvacet tisíc aspirantů na tuto hodnost, mezi nimiž najdete taškáře, kteří by zaprodali své rodiny, jen aby se vyšplhali výš. Protiví-li se vám toto řemeslo, poohlédněte se po nějakém jiném. Ráčí se baron de Rastignac stát advokátem? Nuže dobrá! Deset

let si musíte protrpět, utratit tisíc franků měsíčně, mít knihovnu, kancelář, chodit do společnosti, líbat lem roucha státního zástupce, aby vám zadával pře, zametat soudní palác svým jazykem. Kdyby vás toto zaměstnání někam dovedlo, nic bych nenamítal. Najděte mi však v Paříži pět advokátů, kteří v padesáti letech vydělají víc než padesát tisíc franků ročně! (...) Hle, stojíte na rozcestí života, mládenče, vyberte si! Už jste si vybral: šel jste k našemu bratranci de Beauséant a tam jste zvěřil přepych. Šel jste k paní de Restaud, dceři otce Goriota, a tam jste zvěřil Pařížanku. Onoho dne, kdy jste se vrátil, měl jste napsáno na čele heslo, jež jsem uměl snadno rozluštit: *Prorazit! Prorazit!* Prorazit stůj co stůj! ‚Výborně!‘ řekl jsem, ‚ten chlapík se mi líbí.‘ Potřeboval jste peníze. Kde je vzít? (...) Budete pracovat? Práce, tak jak vy ji nyní chápete, vynese na stará kolena byt u matky Vauquerové takovým mládencům, jako je Poiret. Jak rychle získat jmění, je otázka, kterou si klade padesát tisíc mladých mužů, kteří jsou v takové situaci jako vy. Vy jste jedním z nich. Mějte na zřeteli úsilí, jež budete muset vynaložit, a dravost boje. Budete muset pozřít jeden druhého, jako se pozřou pavouci vtěsnaní v nějakém kořenáči, protože padesát tisíc dobrých míst není. Víte, jak se z toho vymotat? Geniálním důvtipem nebo chytrou korupcí. Do toho množství lidí se musí vpadnout jako koule z děla, nebo se tam vplížit jako mor. Poctivost není k ničemu. (...) Korupce je v přesile, talent je vzácný. A tak korupce je zbraní prostřednosti, jíž je ažaž, a všude pocítíte její hrot. Uvidíte ženy, jejichž manželé mají celkem šest tisíc franků příjmu a které utratí víc než deset tisíc franků jen za svou parádu. Uvidíte úředníčky s dvanácti sty franky, jak kupují pozemek. Uvidíte ženy, jak se prodávají, aby mohly jet v kočáře syna některého francouzského paira, který smí v Longchampu projíždět prostředkem cesty. (...) Co však myslíte, že je poctivý člověk? V Paříži poctivý člověk je ten, jenž mlčí a nechce se podílet o zisk. Nemluvím vám o oněch ubohých otrocích, kteří se všude dřou vždy bez odměny za svou práci a jež nazývám bratrstvem božích příštípkařů. Zajisté u nich najdete poctivost v plném rozkvětu své hlouposti, ale najdete u nich také bídu. Jako bych už viděl ten obličej, jaký by udělali ti dobří lidé, kdyby si Bůh z nás udělal špatný vtíp a nedostavil se k poslednímu soudu. (...) Hle, to je život, jaký skutečně jest. Není o nic hezčí než obyčejná kuchyně, je tam právě tolik zápachu, a chceme-li jíst, umažeme si ruce; snažte se jenom pečlivě zbavit se té špíny, v tom je celá morálka naší doby. Mluvím-li k vám takto o světě, dal mi už k tomu život právo, znám jej. Myslíte, že se proto na něj horším? Vůbec ne. Byl vždycky takový. Mravokárci jej nikdy nepředělají. Člověk je nedokonalý. Často je víceméně pokrytecký a pak bláhovci říkají, že má nebo nemá dobré mravy. Neodsuzuji jen boháče a prostý lid snad ne: člověk je stejný nahoře, dole i uprostřed. Na každý milión těchto velikých zvířat připadne deset veselých chlapíků, kteří se povznosou nade všechno, i nad zákony. Jsem jedním z nich. Jste-li vy něčím víc, jděte přímou cestou a se vztyčenou hlavou. Budete však muset zápolit se závistí, pomlouvou, prostřednostmi, se všemi. (...) Dávejte pozor! Vidíte, já mám nápad. Mým snem je odejít a žít patriarchálně na nějakém velikém panství, třeba o stu tisíce jiter, například na jihu Spojených států. Tam bych ze sebe udělal plantážníka, měl bych otroky, vydělal bych několik pěkných miliónků prodejem dobytka, tabáku, žil bych si jako neomezený pán, dělal bych, co by se mi zlíbilo, a vedl bych život, o kterém se tady ani nesní, tady, kde každý zaleze do svého tvrdého doupěte. (...) Bude mi padesát let a ještě nebudu plesnivý, budu se bavit podle své chuti. Zkrátka, opatřím-li vám miliónové věno, dáte mi dvě stě tisíc franků? (...)

„Kde však najít dívku?“ řekl Evžen.

„Je vaše, je před vámi!“

„Slečna Viktorína?“

„Ano, ona.“

„Jak to?“

„Miluje vás už, vaše budoucí malá baronka de Rastignac!“

„Ta přece nemá ani haléře,“ pokračoval Evžen udiveně.

„Ach, už jsme u toho! Ještě pár slovíček,“ řekl Vautrin, „a všechno se objasní. Otec Taillefer je starý ničema, který prý v revoluci zavraždil jednoho ze svých přátel. Je to jeden z těch povedených chlapíků, jak jsem vám o nich vykládal, kteří mají o všem své vlastní mínění. Je bankéřem, hlavním společníkem bankovního domu Bedřich Taillefer a spol. Má jediného syna, kterému chce zanechat

své jmění ke škodě Viktorínině. Já takové nespravedlivosti nemám rád. Jsem jako Don Quijote, rád beru v ochranu slabého proti silnému. Kdyby bylo ve vůli Boží odejmout mu syna, Taillefer by přijal zpět svou dceru. Přál by si mít nějakého dědice, to už je taková vrozená hloupost, a vím, že už jiné děti mít nemůže. Viktorína je něžná a roztomilá, brzo si svého tatínka osedlá a roztočí ho jako nějakou káču bičíkem své lásky. Bude příliš citlivá na vaši lásku, aby na vás zapomněla, oženíte se s ní. Já si vezmu na starost úlohu Prozřetelnosti a zastanu vůli Boží. Mám přítele, pro něhož jsem se obětoval, kapitána loirské armády, který se právě stal úředníkem v královské gardě. (...) Ukřižoval by znova Ježíše Krista, kdybych mu o to řekl. Stačí jediné slovo jeho papínka Vautrina a vyvolá hádku s tím šibalem, který nepošle své sestře ani sous, a...“

Ted' Vautrin vstal, postavil se do střežhu a udělal šermířský výpad.

„Klid' se!“ dodal.

„To je hrůza!“ řekl Evžen. „To nemyslíte vážně, pane Vautrine?“

„Třesky plesky, jen klid,“ pokračoval tento muž, „nebuďte dětina; ostatně, udělá-li vám to dobře, hněvejte se, rozčilujte se! Řekněte, že jsem nepoctivec, zločinec, darebák, bandita, ale nenazývejte mě ani podvodníkem, ani špehem! Nu tak, spusťte, zasypte mě nadávkami! Odpouštím vám, je to tak přirozené ve vašem věku! Já byl také takový! (...)“ (...)

Honoré de Balzac, Otec Goriot, Praha 1970, s. 7 – 13, 19 – 21, 23 – 27, 29 – 32, 45, 88 – 97. Přeložila Božena Zimová.

Charles Dickens (7. 2. 1812 Portsmouth /přístavní město v jižní Anglii/ – 9. 6. 1870 Gad's Hill u Chathamu /přímořského města v jihovýchodní Anglii/)

Anglický spisovatel (prozaik), tvořil v duchu **realismu, jeden z největších literátů** všech dob.

Charles Dickens pocházel z početné rodiny úředníka (byl druhý z osmi dětí) a do 10 let věku prožíval **šťastné dětství** v Londýně a jeho blízkosti. Rodina se však jen s obtížemi udržovala v pásmu střední třídy, a proto se dostala do finančních problémů. V r. 1824 se Dickensův otec ocitl nakrátko ve vězení pro dlužníky, a tak Charles musel jít vydělávat jako **dětská dělnická pracovní síla** do továrny na leštidla. Potom dva roky navštěvoval střední školu a od r. 1827 již působil

v zaměstnání: přes místa písaře u advokáta a soudního zapisovatele se dostal k **žurnalistice**.

V r. **1833** začal časopisecky publikovat své **první črty a povídky**. Zaujal kombinací zájmu o **běžný londýnský život** – včetně postav z nižších vrstev – a **anglického duchaplného humoru**. V r. **1836** přijal nabídku psát texty ke kreslenému seriálu ze života fiktivního anglického klubu (pánské volnočasové středostavovské společnosti); záhy ovšem vtiskl dílu svou vlastní koncepci, v níž text dominuje nad ilustracemi a vyniká humornými zápletkami odhalujícími podstatu anglického měšťanského (gentlemanského) charakteru. Tak vznikl román na pokračování **Kronika Pickwickova klubu** (1836 – 1837), který nejenže učinil ze čtyřiařicetiletého autora literární hvězdu, ale zároveň se zařadil do pokladnice světového literárního humoru.

Dickens se v r. **1836 oženil** s Catherine Hogarthovou (1816 – 1879), dcerou uznávaného skotského novináře a Dickensova přítele, a posléze s ní měl 10 dětí. Od r. 1836 se profesně věnoval **především spisovatelské práci**; napsal **řadu úspěšných románů a dalších děl**. V **osobním životě** se stal blízcem nejlepších postav svých knih. Byl velmi pracovitý, jako autodidakt (samouk) získal široké znalosti z mnoha oborů, byl znalcem Londýna, podnikal dlouhé vycházky přírodou i ve městě, zajímal se také o kriminalistiku a tajuplné psychické jevy. Rád se bavil v početném kruhu přátel z měšťanských a uměleckých vrstev, ve veřejném prostoru se **angažoval pro zlepšení sociálních podmínek** obyčejných lidí.

Dickensova **popularita** prudce stoupala. Stal se jednou z nejvýznamnějších kulturních osobností **viktoriánské Anglie**, tedy Anglie za dlouhé vlády královny Viktorie (vládla 1837 – 1901), kdy Velká Británie, disponující mohutným průmyslovým potenciálem i obří koloniální říší, byla nejsilnějším státem světa jak v ekonomické, tak v politické oblasti, ovšem britská společnost trpěla řadou problémů, od příkrých sociálních rozdílů přes bezohledné využívání dětské práce v továrnách až po pokryteckou morálku středních tříd.

Dickens se zařadil ve světovém měřítku mezi první spisovatele, kteří dokázali se svou proslulostí účinně pracovat a dále ji rozvíjet. Většinu svých slavných románů uveřejňoval nejprve časopisecky na pokračování a někdy upravoval vývoj děje podle tušeného očekávání čtenářů. Podnikal **propagační cesty** včetně dvou cest po Spojených státech: při první z nich (1842) se setkal

s americkým romantickým autorem Edgarem Allanem Poem. Uskutečnil téměř 500 **autorských veřejných čtení** svých děl (měl i herecké vlohy). Zbohatl a s rodinou absolvoval delší **pobyty v Itálii, Švýcarsku a Francii**.

Kolem r. 1855 se však jeho manželství dostalo do krize, jejímž katalyzátorem se stal i Dickensův vztah s herečkou Ellen Ternanovou (1839 – 1914), která – když jeho manželství skončilo r. 1858 rozchodem – zůstala jeho milenkou až do jeho smrti.

V r. **1870** byl Dickens přijat k hodinové **audienci královnou Viktorií**. To však již trpěl vážnými zdravotními problémy (od dětství měl potíže s ledvinami a kolem padesátky se přidala srdeční choroba); **zemřel** nečekaně uprostřed práce a je pohřben v proslulém chrámu Westminster Abbey (Westminsterské opatství) v centru Londýna.

Některá díla:

Humoristická románová kronika Kronika Pickwickova klubu (The Posthumous Papers of the Pickwick Club, stručně The Pickwick Papers; na pokračování v časopise 1836 – 1837, knižně 1837; dvojice předseda klubu Samuel Pickwick a jeho plebejský sluha Sam Weller bývají přirovnáváni k dvojici don Quijote – Sancho Panza; v českých vydáních kniha vyšla s ilustracemi Vlastimila Rady a Jiřího Šalamouna; ve Velké Británii byla vícekrát zpracována jako film, TV opera, rozhlasová hra, muzikál, TV seriál...);

Romány Oliver Twist (na pokračování 1837 – 1839, knižně 1838; film 1948, scénář a režie David Lean, hrají John Howard Davies /Oliver/, Alec Guinness /Fagin/; muzikál *Oliver!* z r. 1960, zfilmován 1968: režie Carol Reed, v titulní roli Mark Lester, 6 Oscarů; film 2005, režie Roman Polanski, film byl z velké části natáčen v České republice, hrají Barney Clark /Oliver/, Ben Kingsley /Fagin/), **David Copperfield** (The Personal History, Adventures, Experience and Observation of David Copperfield the Younger of Blunderstone Rookery, na pokračování 1849 – 1850, knižně 1850; americký film 1935: režie George Cukor, v titulní roli Frank Lawton; v r. 1969 vznikla proslulá britská rocková hudební skupina *Uriah Heep*, pojmenovaná podle hlavní záporné postavy románu), **Ponurý dům** (Bleak House; na pokračování 1852 – 1853, knižně 1853), **Zlé časy** (Hard Times; na pokračování i knižně 1854), **Malá Dorritka** (Little Dorrit; na pokračování 1855 – 1857, knižně 1857), **Nadějné vyhlídky** (Great Expectations; na pokračování 1860 – 1861, knižně 1861) – většina uvedených románů má jako hlavní námět život chudých, opuštěných a světem dospělých přehlížených až týraných dětí, čímž Dickens stanovil toto téma jako jedno z nejpříznačnějších pro anglickou literaturu;

Novela Vánoční koleda (A Christmas Carol in Prose; 1843; duchařský mravoličný příběh o napraveném lakomém boháči získal takovou popularitu, že Dickens po následujících více než 20 let uveřejňoval prakticky každý rok v předvánočním čase povídku na vánoční téma, a zásadním způsobem tak přispěl k vytvoření ustálené představy pravých anglických Vánoc);

Hororová povídka Hlídač (The Signal-Man; 1866) a řada dalších strašidelných či fantaskních povídek.

Anton Pavlovič **Čechov** (Антон Павлович Чехов) (17. 1. 1860 Taganrog /na břehu Azovského moře/ – 2. 7. 1904 (Badenweiler /jihozápadní Německo/)

Ruský dramatik a prozaik, představitel realismu, jeden z průkopníků moderního světového dramatu.

Anton Pavlovič Čechov se narodil v **kupecké rodině**, byl třetím ze 6 dětí. V rodném **Taganrogu** absolvoval **gymnázium** (maturita 1879): již zde získal náklonnost k literatuře a divadlu a také začal s prvními vlastními literárními pokusy (povídkami a divadelními hrami). Již tehdy si začal budovat osobitý styl spojující cit pro složitost lidských povah s darem břitkého vyjádření.

Čechovův otec upadl do dluhů, a aby unikl věřitelům, s rodinou se přestěhoval do **Moskvy**. Anton Pavlovič tam vystudoval **lékařskou fakultu Moskevské univerzity**. Již během studií psal a v časopisech uveřejňoval své texty, většinou **povídky** (publikoval pod pseudonymy). Jeho výstižný, hutný a vypointovaný styl s humoristickým, až satirickým podtónem mu získal popularitu, ale také nepřízeň cenzury; proto mohl své povídky publikovat **knížně** až na druhý pokus, v r. **1884**; téhož roku promoval.

Čechov začal pracovat jako **lékař v maloměstské nemocnici** a zároveň rozvinul svoji povídkovou tvorbu, pro niž měl mimořádný talent. Dodnes zůstává **jedním z literárně nejplodnějších a nejvýznamnějších povídkářů všech dob** – vedle svých současníků Francouze Guy de Maupassanta a Američana O. Henryho (v české literatuře se mu silou talentu, intenzitou tvorby a satirickým tónem blíží Jaroslav Hašek).

V Čechovových **povídkách** (napsal jich téměř 600) se spojuje realistický cit pro scénické vylíčení prostředí i pro výstižný detail v zápletkách, prostředí a charakterech, dějový spád, úsporný styl (často zdůrazňující absurditu situace), věrohodné dialogy a humorný nádech rozpjatý od grotesky přes satiru až po hořký smutek. Čechov těmito svými vypravěčskými miniaturami dosáhl **nadšené odezvy** u čtenářské veřejnosti i u literárních kritiků, kteří mu doporučovali, aby se pustil do závažnější tvorby.

Čechov se o to pokusil, zvolnil tempo a výsledkem byla **autobiografická novela Step** (1888), s níž se čtenářům představil nový Čechov: v jeho tvorbě se objevil jako určující **lyrický tón**, širší charakteristika **všedního života** (s některými postavami blízkými puškinovskému typu **zbytečného člověka**) a smysl pro **výtvarné vidění prostředí** – Čechov se tu sblíží s tehdy novým uměleckým směrem **impresionismem**, který se zrodil a dominoval v malířství, ale jeho postupy využívala také literatura (avšak u jiných autorů hlavně poezie).

Delším prózám zůstal Čechov věrný (ačkoli typický román nenapsal), ovšem – již s menší intenzitou – pokračoval v psaní **povídek** a mnoho z jejich předností nově uplatnil také v divadelních hrách – **jednoaktových humoreskách** blízkých **frašce** (*Medvěd, Námluvy*).

Úspěšný spisovatel Čechov si mohl dopřát naplnění svých dávných cestovatelských tužeb. **Procestoval** rodné **Černomoří** a **Kavkaz**, v r. 1890 podnikl dlouhou cestu napříč **Sibiří** a pobýval v ruském **Tichomoří**, zejména na ostrově **Sachalin** a v přístavu Vladivostok.

Inspirojící zážitky z cest v klimaticky drsných podmínkách si však vybraly krutou daň: Čechov onemocněl **tuberkulózou**, která jej ohrožovala již v mládí. Lékař Čechov vzdoroval nemoci přes deset let. Dokonce v této době **podruhé změnil charakter své tvorby**.

Napsal **4 realistické divadelní hry** ze současné ruské společnosti, jimiž dosáhl naprostého dramatického mistrovství a zařadil se **mezi** dodnes inspiroující **zakladatele moderního psychologizujícího společenského dramatu** (vedle Nora Henrika Ibsena, Američanů Eugena O'Neillů a Tennessee Williamse, Švýcara Friedricha Dürrenmatta aj.).

Tyto Čechovovy vrcholné hry (*Racek*, *Strýček Vaňa*, *Tři sestry*, *Višňový sad*) mají vždy 4 dějství, děj je však v nich oslaben. Jde především o atmosféru ve společnosti, tu vysledujeme z charakterů postav, jež reprezentují zejména střední třídu a na sebe prozrazují mnohem více svými promluvkami než akcí. Ovšem spletité interpersonální vztahy, hlubší významy zdánlivě banálních vět a nadčasová modelovost řešených konfliktů dodávají těmto hrám dynamiku.

V r. 1898 se Čechov, tehdy nejznámější a nejocetovanější žijící ruský dramatik, seznámil s moskevskou herečkou **Olgou Knipperovou** (1868 – 1959), která se právě připravovala na jednu z hlavních rolí v jeho nové hře *Racek*. Čechov byl Olgou uchvácen a ona jeho milostné vzplanutí opětovala. Utajená **svatba** se uskutečnila v Moskvě v r. **1901**, ale oba manželé i po sňatku žili často odděleně, protože nemocný Čechov delší čas pobýval v plicním sanatoriu v Jaltě na Krymu. Udržovali spolu alespoň intenzivní písemný kontakt: za 5 let jejich vztahu (1899 – 1904) každý z obou manželů napsal tomu druhému více než 400 dopisů. V r. 1904 Čechov odejel na léčení do **německých lázní Badenweiler**, kde však záhy **zemřel**.

Některá díla:

Povídky *Anna na krku*, *Člověk ve futrálu*, *Dáma s psíčkem*, *Dámy*, *Chameleon*, *Kaštanka*, *Koňské příjmení*, *Román s basou*, *Spisovatel*, *Úředníková smrt*, *Vaňka*;

Divadelní hry *Racek* (Čajka; Чайка; 1896), *Strýček Vaňa* (Đaďa Vaňa; Дядя Ваня; 1897), *Tři sestry* (Tri sjostry; Три сестры; 1901; od r. 1985 existuje česká punková a rocková hudební skupina *Tři sestry* – název je ironickou variací na Čechovovu hru), *Višňový sad* (Вишнёвый сад; 1904; český dramatik a politik Václav Havel ve své poslední hře *Odcházení* z r. 2007 záměrně využil – jako aluzi – četné motivy z Čechovovy hry);

Jednoaktové humoresky *Medvěd* (Medved'; Медведь; 1888; československá TV inscenace 1961; v hlavní roli Jan Werich), **Námluvy** (Predloženiye; Предложение; 1888);

Novely *Step* (Stěp; Степь; 1888), *Pavilon č. 6* (Palata noměr šestoj; Палата № 6; 1892), *Černý mnich* (Čornyj monach; Чёрный монах; 1894).

<http://georgievka.cerkov.ru/2014/09/29/anton-pavlovich-chexov-aforizmy/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Olga_Knipper

Anton Pavlovič Čechov (1860 – 1904): Višňový sad (1904)

První dějství

Ocitáme se v panském sídle kdesi na ruském venkově jedné jarní noci před svítáním. Majitelka panství Ljuba Raněvská se vrací z pětiletého pobytu v Paříži. Vydala se tam rok poté, co jí zemřel manžel a co o měsíc později se nešťastnou náhodou utopil její sedmiletý synek Gríša. Raněvská se tenkrát vypravila do Paříže se svým novým partnerem, ale ten ji v Paříži připravil o spoustu peněz a pak ji opustil kvůli jiné ženě. Raněvská ovšem svůj žal utápěla v luxusním životě plném lehkomyšlného utrácení. Před pár měsíci za ní přijela její sedmnáctiletá dcera Aňa, doprovázená domácí vychovatelkou Charlottou. V Paříži si Raněvská ještě najala mladého sluhu Jašu. Postupně utratila celé své jmění; její rodné sídlo v Rusku se ocitlo v dlužích.

Doma na Raněvskou čekají její bratr Gajev, její adoptivní dcera čtyřadvacetiletá Varja, starý komorník Firs a služka Duňaša. Je tu však také najatý mladý smolařský účetní Jepichodov, student Trofimov a mladý podnikatel Lopachin, který vzešel z chudých poměrů a jako klukovi mu rodina Raněvské občas ze soucitu pomohla. Nyní je Lopachin samé peníze, které vydělal spekulativními kšefty, ale pořád zůstává zemitým, až buranským venkovanem.

Příjezd Raněvské je zkalen vědomím, že panskému sídlu hrozí dražba, aby se zaplatily dluhy.

AÑA: Pojd'te tudy, mami, jestlipak se pamatujete, co je tohle za pokoj?

RANĚVSKÁ (*radostně v slzách*): Dětský!

VARJA: Až mně zalezlo za nehty. (*Raněvské*) Vaše pokoje, bílý i fialový, zůstaly tak, jak byly, mamičko.

RANĚVSKÁ: Dětský pokoj. Můj dětský pokoj... Tady jsem spávala, když jsem byla malá... (*Pláče*) Teď se taky chovám jako malá. (*Líbá bratra, Varju, pak znovu bratra*) A Varja je pořád stejná, jako jeptiška. A Duňašu jsem taky poznala... (*Líbá Duňašu*)

GAJEV: Vlák měl dvě hodiny zpoždění. To jsou věci. To je pořádek!

(...)

RANĚVSKÁ: (...) Já to nepřežiju, takovou radost. Musím vám být k smíchu, připadat hloupě... Moje staříčká skříň. (*Líbá skříň*) Můj stoleček.

(...)

Po chvíli pokračující konverzace zůstanou samy obě sestry, Aňa a Varja.

AÑA: Přijedeme, v Paříži zima, sněží. Francouzsky mluvím strašlivě. Maminka bydlí ve čtvrtém patře, přijdu k ní, tam plno Francouzů, dámy, starý páter s knížkou, zakouřeno, neútulno. Přišlo mi jí najednou tak líto, tak strašně líto, chytla jsem ji kolem krku a nemůžu se od ní odtrhnout. Maminka mě pak pořád hladila a plakala.

VARJA (*v slzách*): Ani mi to neříkej, ani mi to neříkej...

AÑA: Dům u Mentonu prodala, už jí nezbylo vůbec nic. A já už jsem taky neměla ani halíř, jen tak tak jsme dojely. A maminka to ne a ne pochopit. Dáme si na nádraží oběd a ona si musí objednat to nejdražší, a ty tuzéry! Charlotta totéž. Teď Jaša si samozřejmě taky musí dát minutku, no hrůza. To je maminčin sluha, přivezli jsme ho s sebou.

VARJA: Já ho viděla, syčáka.

AÑA: A co tady, už jste zaplatili úroky?

VARJA: Prosím tě!

AÑA: Panebože, panebože...

VARJA: V srpnu se m panství prodat.

AÑA: Panebože.

LOPACHIN (*nakoukne do dveří a zamečí*): Méeé... (*Odejde*)

VARJA (v slzách). Toho bych tak nejradši... (*Hrozí pěští*)

AŇA (*obejme Varju, tiše*): Varjo, už tě požádal o ruku?

(*Varja vrtí hlavou*)

Má tě přece rád... Proč si to neřeknete, na co čekáte?

VARJA: Já myslím, že z toho nic nebude. Má moc práce, co je mu do mě... Ani si mě nevšímne. Spánembohem. Když ho vidím, nejradši bych se propadla. (...)

Scéna se postupně opět zalidní.

LOPACHIN: Rád bych vám pověděl něco příjemného, veselého. (*Podívá se na hodinky*) Ale už mně nezbejvá čas na dlouhý výklady... Tak aspoň pár slov. Už víte, že se musí višňový sad prodat, aby bylo na dluhy. Dražba je stanovena na dvaadvacátého srpna. Ale vy se nemusíte zneklidňovat, milostivá, spěte klidně, východisko existuje. Dávejte pozor, co jsem vymyslel. Z města je sem k vám všeho všudy dvacet kilometrů, vede tady dráha, a kdyby se višňový sad rozparceloval a louka podle řeky taky, a kdyby se pak ty parcely pronajaly chatařům, tak máte přinejmenším dvě stě padesát tisíc ročního důchodu zajištěno.

GAJEV: Promiňte. Co to melete?

RANĚVSKÁ: Já jsem vás asi dobře nepochopila, pane Lopachine.

LOPACHIN: Řekněte si za hektar minimálně dvě tři stovky ročně, a když se to bude inzerovat hned teď, můžu se vám zaručit nevím čím, že do podzima nemáte co pronajmout, chataři vám utrhnou ruce. Prostě a jednoduše: gratuluju vám k záchraně. Místo je to kouzelný, řeka hluboká. No to se rozumí, trochu se to bude muset dát do pucu, řekněme například musí se zbourat všechny starý stavení, tenhle dům, stejně už není k ničemu, vykácet višňový sad...

RANĚVSKÁ: Vykácet? Můj milý, odpusťte, ale vy nic nechápete. Jestli je v celém kraji něco pozoruhodného, něco jedinečného, tak je to jenom náš višňový sad.

LOPACHIN: Jedinečný je na něm akorát to, že je tak velkej. Stromy dávají višně jednou za dva roky a stejně se pak neví, co s nima. Kdo to kupuje?

GAJEV: O tomto sadu je zmínka i v Naučném slovníku.

LOPACHIN (*pohlédne na hodinky*): Když nic nevymyslíme a na ničem se nedohodneme, tak se dvaadvacátého srpna panství i s celým višňovým sadem prodá v dražbě. Tak se rozhodněte! Jiný východisko neexistuje, přísahám. Prostě neexistuje.

FIRS: Za našich časů, to je tak čtyřicet padesát let, se višně sušily, zavařovaly, nakládaly, dělala se z nich zavařenina, a panečku...

GAJEV: Mlč, Firsi.

FIRS: A panečku, plný vozy sušenejch višní jezdily do Moskyv a do Charkova. A těch peněz z toho! A sušená višně bejvala tenkrát měkká, šťavnatá, sladká, voňavá... holt tenkrát věděli, jak na to...

RANĚVSKÁ: A dneska se to už neví?

FIRS: Kdepak. To už se dávno zapomnělo.

(...)

LOPACHIN: Doted'ka byli na vesnici jenom páni a kmáni, ale dneska přibyli ještě chataři. (...) Zatím se jenom vyvalujou na verandě, ale může se stát, že si na tom svém hektaru něco zasadí, začnou to pěstovat... Pak teprve váš višňový sad přinese štěstí, peníze, blahobyt...

GAJEV (*rozčileně*): Vy nevíte, co mluvíte! (...)

RANĚVSKÁ (*se dívá oknem do sadu*): Děťství! Nevinné děťství! V tomhle pokoji jsem spávala, tady tudy jsem viděla do sadu, a štěstí se probouzelo zároveň se mnou, každé ráno, a sad byl tenkrát právě takový, vůbec se nezměnil. (*Směje se radostí*) Jako zasněžený! Drahý, starý sad! Po sychravém podzimu a mrazivé zimě zase celý omládl, štěstím jen kvete, nebe mu přeje... (...)

GAJEV: A tenhle sad se prodá kvůli dluhům, jakkoli je to zvláštní...

RANĚVSKÁ: Podívejte, nebožka maminka... támhle jde... v bílých šatech! (*Směje se radostí*) Je to ona!

GAJEV: Kde?

VARJA: Pánbůh s námi a zlé pryč!

RANĚVSKÁ: Ba ne, to se mi jenom zdálo. Tam napravo, jak zahýbá cesta k altánku, se jakoby ohnul stromek, vypadá to jako ženská postava. (...)

GAJEV: (...) Jen ještě k věci. Ve čtvrtek jsem potkal ve městě pár známých, tak jsme poseděli, slovo dalo slovo, a probírali jsme všechno od a do zet. Vypadá to, že by se nějak mohly dát dohromady peníze na směnky, takže bychom bance zaplatili úroky.

VARJA: Kdyby pánbůh dal!

(...)

AŇA (*se uklidnila, je šťastná*): Ty seš zlato, strejčku, ty vždycky víš, jak na to! (*Obejme strýce*) Úplně jsem se uklidnila. Na mou duši. Já mám takovou radost! (...)

Druhé dějství

Jsmo ve volné krajině, u staré kapličky se studánkou a lavičkou. Stranou začíná višňový sad. Na obzoru se nejasně rýsuje velké město. Řada telegrafních sloupů naznačuje, že nejsme daleko od železnice. U kapličky se postupně sejde většina jednajících postav. Ukazuje se, že Ljuba Raněvská s rodinou se vracejí ze snídane, na kterou si rozmařile vyjeli vlakem do města.

Hovor se točí kolem budoucnosti Raněvská ani nikdo z její rodiny v životě nepracovali; živilo je panství s višňovým sadem.

LOPACHIN: (...) Můj otec byl tady ze vsi, ničemu nerozuměl, prostě idiot, nic mě nenaučil, akorát že mě mlátil, když byl pod parou, a jediné holí! A já jsem v podstatě taky takovej idiot. Školy nemám a písmo, radši nemluvit, píšu, že je mi hanba, jako prase.

RANĚVSKÁ: Vy byste se měl oženit, můj milý.

LOPACHIN: No... to je fakt.

RANĚVSKÁ: Vzít si naši Varju. Je to hodné děvče.

LOPACHIN: No...

(...)

(*Pauza*)

GAJEV: Nabízejí mi místo v bance. Pět tisíc měsíčně... Co tomu říkáš?

RANĚVSKÁ: Nebud' směšný...

(...)

(*Vejde Trofimov, Aňa a Varja*)

AŇA: Maminka je tady!

RANĚVSKÁ (*něžně*): Pojd', sem, pojd'... To jsou moje holčičky... (*Obejme Aňu a Varju*) Kdybyste věděly, jak vás mám ráda. Sedněte si ke mně, tak (*Sednou si*)

LOPACHIN: Náš věčnej student pořád jenom se slečnama.

TROFIMOV: Hled'te si svýho.

(...)

LOPACHIN: Snad ses neurazil, proboha!

TROFIMOV: Tak mě vynech!

LOPACHIN (*se směje*): Smím se vás na něco zeptat? Co vy si tak vo mně myslíte?

TROFIMOV: Myslím si o vás, vážený pane, tohle: máte hromadu peněz, za chvíli nebudete vědět co s nima. Jako je ve smyslu přírodní rovnováhy užitečný dravec, který sežere všecko, co mu přijde do cesty, tak jsi užitečný i ty.

(Všichni se smějí) (...)

TROFIMOV: Mluvili jsme včera dlouho, ale k ničemu jsme nedošli. (...) Musíme se přestat obdivovat sami sobě. Mělo by se hlavně pracovat.

GAJEV: Stejně umřeš.

(...)

TROFIMOV: Lidstvo jde kupředu, zdokonaluje své síly. Všechno, co je dneska pro ně nedostižné, bude jednou důvěrně známé a pochopitelné, ale jak říkám, musí se pracovat, ze všech sil pomáhat těm, kdo hledají pravdu. U nás v Rusku zatím pracuje málokdo. Drtivá většina těch intelektuálů, která znám, nic nehledá, nic nedělá a pracovat zatím ani neumějí. Říkají si inteligenti, ale služebnictvu tykají, obyčejný člověk je pro ně dobytek, studují špatně, čtou povrchně, absolutně na nic nesáhnou, o vědě jenom žvaní a umění moc nerozumějí. Všichni jsou smrtelně vážní, všichni se tváří přísně, všichni diskutují jen o věcech důležitých, o filozofii, a přitom nikdo nevidí, že dělníci nemají co do úst, spí bez pokrývek, všude štěnice, smrad, vlhko, mravní špína... Zřejmě máme všechny ty vznešené úvahy jenom na to, aby se odvedla pozornost jinam. (...) Bojím se těch upjatých ksichtů, nesnáším je. Nemám rád, když se mluví moc vážně. Radši toho nechme!

LOPACHIN: Já vstávám denně v pět ráno, víte, makám od rána do večera, v rukou mám pořád prachy, žejo, svoje i cizí, a vidím, co jsou lidi zač. Člověk musí začít něco dělat, pak teprve pozná, jak málo je čestných, poctivejch lidí. Kolikrát v noci, když nemůžu usnout, uvažuju: Otče náš, dals nám hluboký lesy, nekonečný lány, obrovskou zem, tak člověk, co po ní chodí, by vlastně taky měl bejt obr...

(...)

Anton Pavlovič Čechov, Višňový sad, Praha 2005, s. 7 – 34.

<https://www.denik.cz/galerie/sabina-laurinova-svede-v-pribramskem-divadle-boj-o-visnovy-sad.html?photo=8>

Naturalismus

Ve 2. polovině 19. století se objevil nový umělecký směr – **naturalismus**. Vznikl ve Francii a je úzce spojen s realismem. Ačkoli se projevil i ve výtvarném umění, je spojován především s literaturou, kde je za jeho otce považován spisovatel **Émile Zola** (1840 – 1902). Naturalismus je podobně jako realismus založen na **těsném sepětí života lidí s jejich sociálním prostředím**, používá princip **typizace**. Ale na rozdíl od realismu naturalismus ukazuje postavy jako bytosti vedené především **biologickou, pudovou motivací**. Lidé žijící na společenském dně se tedy nedokáží – na rozdíl od mnoha realistických hrdinů – mravní silou svého charakteru vzepřít svému osudu, ale naopak zabředávají stále hlouběji do beznaděje. Pokud se přece vyšvihnou do vyšších vrstev, nebývá to zásluhou píle ani intelektu, ale souhrou okolností nebo vlivem sexuálních aspektů.

Naturalismus je ovlivněn dobovými **poznatky v oblasti evoluce a dědičnosti**, ale také vznikem a růstem **sociálně vyloučených lokalit** na okrajích velkoměst. Vypravěč zaujímá **nezúčastněný**, jen chladně registrující **postoj**, zdůrazňuje skutečnosti esteticky nízké až odpudivé. Jednoduché, obsahově i výrazově syrové **dialogy** odpovídají duchovnímu prázdnu postav. Cílem ovšem je vzbudit u čtenáře **angažovaný odpor vůči realitě**. Jádrem Zolovy tvorby je cyklus 20 románů **Rougon-Macquartové** [rugon-makartové] s podtitulem **Přírodopisná a sociální studie jedné rodiny za druhého císařství**: romány **Břicho Paříže** (o obří tržnici), **Zabiják** (o alkoholismu), **Nana** (o prostitutce) aj. Zola sám byl občansky angažovaný člověk, evropsky proslul aktivní účastí v kampaních proti antisemitismu (byl s ním srovnáván o málo mladší podobně aktivní angažovaný český intelektuál a politik Tomáš Garrigue Masaryk, pozdější československý prezident).

Émile Zola (2. 4. 1840 Paříž – 29. 9. 1902 Paříž)

Francouzský spisovatel, zakladatel a nejvýznamnější osobnost světového literárního naturalismu.

Émile Zola pocházel z rodiny stavebního inženýra Françoise Zoly, který se ve svých mladých letech mj. podílel na stavbě koněspřežní železnice České Budějovice – Linz – Gmunden v Rakouské říši (jednalo se o první dálkovou železniční trať na světě).

Émile Zola propadl u maturity z literatury, v r. 1862 začal pracovat v jednom nakladatelství a krátce poté začal uveřejňovat své první povídky. Byl ovlivněn tehdejšími rozvojem pozitivisticky chápaných vědních oborů, inklinoval k realismu a známou se stala jeho pracovní metoda, kdy nechával přímo na místě na sebe působit prostředí, jež pak líčil a do něhož zasazoval děj příběhu.

V r. 1867 vyšel Zolův první román **Tereza Raquinová**. Byl psán ve zcela novém stylu označovaném jako **naturalismus**. **Naturalismus** nazírá na jedince jako na bytost především biologickou, jež je vedena hlavně pudovou motivací a jejíž vývoj je dán na prvním místě uspokojováním fyziologických potřeb. S uplatněním této metody souvisí fakt, že se Zola soustředil na životy lidí z nižších, plebejských vrstev společnosti, kteří ani v případě svého vzestupu nedokáží zakrýt vliv bídných podmínek, z nichž vzešli. Poněvadž Zola takto začal tvořit v době vrcholícího druhého francouzského císařství za vlády Napoleona III., jenž velkolepou přestavbou Paříže a ambiciózní zahraniční politikou usiloval o prosazení Francie jako prvořadé velmoci, byla Zolova tvorba chápána jako provokativně kritická vůči aktuálním sociálním i politickým poměrům.

V letech 1871 – 1893 Zola psal sérii románů, kterou nazval podle hlavních postav **Rougonové-Macquartové, přírodopisná a sociální historie jedné rodiny za Druhého císařství** (Zola ovšem časovým rámcem série přesáhl do období 3. francouzské republiky po Napoleonově pádu).

Zola významným způsobem přispěl k liberalizaci poměrů ve Francii, zejména v souvislosti s **Dreyfusovou aférou**. Ta vypukla r. 1894, když byl francouzský vojenský důstojník židovského původu Alfred Dreyfus odsouzen za špionáž ve prospěch Německa k vězení v pracovním táboře na smutně proslulých **Ďábelských ostrovech** v jihoamerické kolonii Francouzská Guyana. Zola

v otevřeném dopise francouzskému prezidentovi **Žaluji!** poukázal na nesrovnalosti v přelíčení a zahájil širokou veřejnou kampaň za revizi procesu. Ta se také uskutečnila: vyšlo najevo, že Dreyfus byl odsouzen na základě padělaných důkazů, a aféru uzavřelo Dreyfusovo omilostnění.

Dreyfusova aféra byla součástí tehdejší celoevropské vlny antisemitismu, která byla vyvolána nevráživou reakcí veřejnosti na snahy židovské populace o co nejužší začlenění do života národních většinových společností. Podobným případem byla v Českých zemích **hilsneriáda** (1899), kdy židovský mladík Leopold Hilsner byl na základě tendenčně vedeného procesu odsouzen za vraždu křesťanské venkovské dívky. O Hilsnerovo propuštění z vězení se neúspěšně zasazovala skupina intelektuálů v čele se sociologem a filozofem Tomášem Garrigue Masarykem, jenž pak byl celoevropsky se Zolou srovnáván.

Některá díla:

Romány z cyklu Rougonové-Macquartové: **Břicho Paříže** (Le Ventre de Paris, 1873; o velkoměstské tržnici), **Zabiják** (L'Assommoir, 1877; o alkoholismu), **Nana** (1880; o prostituci), **Germinal** (1885; o hornické stávce).

Otevřený dopis Žaluji! (J'accuse...!, 1894).

Émile Zola (1840 – 1902): Břicho Paříže (1873)

Struktura zkoušky:

I. Beletristický text:

A. Literární druh a žánr, umělecký směr / tvůrčí skupina, literárněhistorický kontext, údaje o autorovi ve vztahu k dílu;

B. 1. Doba a místo (děje); 2. Hlavní postavy a jejich charakteristika;

3. Námět, témata, hlavní motivy; 4. Zvláštnosti kompozice;

C. Jazykové zvláštnosti a kulturní souvislosti;

Ve sklepě pavilónu drůbeže našli možnost spolu dále lehat. Byl to sladký zvyk, pocit příjemného tepla takto usínat přitisknutí k sobě, nedovedli si to odvyknout. Tam poblíž stolu, kde se podřezávala drůbež, byly velké koše plné peří, do nichž se pohodlně vešli. Jakmile se setmělo, sestupovali dolů a zůstávali tu celý večer, zahřívávali se, radovali se z tohoto měkkého lože, zaboření do prachu až nad hlavu. Obvykle si odtáhli koš od plynového světla; byli sami uprostřed silných pachů drůbeže, kde náhlá kohoutí zakokrhání odkudsi ze tmy jim nedávala spát. A smáli se a objímali, plni upřímného citu, a nevěděli, jak jej projevit. Marjolin byl strašně hloupý. Cadina ho bila, hněvala se na něho nevědouc proč. Dorážela na něho s celou svou nespoutaností dcery ulice. Pomalu se toho v těch koších plných peří mnoho dověděli. Byla to hra. Nevinnost slepic a kohoutů, kteří spali vedle nich, nebyla krásnější.

Za čas naplnili celou velkou tržnici svým milováním bezstarostných vrabců. Žili jako šťastní živočichové, ponechaní pudům, ukájející své touhy uprostřed těch hald jídla, mezi nimiž vyrostli jako rostliny z masa a krve. V šestnácti letech byla Cadina divoké děvče, černá cikánka ulice, velmi mlsná a velmi smyslná. Marjolin v osmnácti letech měl již břichaté jinošství budoucího tlust'ocha, inteligenci rovnou nule a žil jen svými smysly. Cadina se často nevracela domů spát a trávila s ním noc ve sklepě na drůbež; druhý den se drze smála matce Chantemessové do obličej, uhýbala koštěti, jímž se stařena rozháněla po pokoji, aniž se jí podařilo zasáhnout uličnici, která si z ní dělala nestydaté blázny a říkala, že celou noc probděla, aby „se podívala, jestli měsíci rostou rohy“. Marjolin žil jako tulák; noci, kdy ho Cadina nechávala samotného, trávil s oddílem nosičů, kteří hlídali pavilón; spal na pytlicích, na bednách, v prvním koutě, který se namanul. Nakonec už oba nevycházel z tržnice. Byl to jejich kurník, jejich chlév, obří koryto, kde spali, milovali se a žili na obrovském loži z masa, másla a zeleniny.

Avšak uchovali si vždy zvlášť vřelý poměr k velkým košům peří. Za nocí lásky se sem vraceli. Peří nebylo přebrané. Byla tu dlouhá černá krocání pera a bílá a hladká husí pera, která je lechtala v uších, když se obraceli; pak tu byl kachní prach, do něhož se bořili jako do vaty, lehké zlatisté a strakaté peří slepičí, které se rozletovalo při každém dechu jako roj much bzučících na slunci. V zimě též lehali na purpuru bažantů, v šedém popelu skřivánek, v kropenatém hedvábu koroptví, křepelek a drozdů. Peří bylo ještě živé, vonělo teplem. Kladlo jim mezi rty záchvěvy křídel, teplo hnízda. Připadalo jim jako široká ptačí záda, na něž ulehali a která je unášela v závratné rozkoši objetí. Ráno Marjolin hledal Cadinu, která zmizela na dně koše, jako kdyby byla zapadla do sněhu. Vstávala celá rozčuchaná, oklepávala se, vystupovala z oblaku a pokaždé jí ve vlasech zůstávalo nějaké to kohoutí pero.

Jiné rozkošné místečko si našli v pavilónu, kde se prodávalo ve velkém máslo, vejce a sýry. Tam se každé ráno hromadí vysoké hradby prázdných košů. V této hradbě si udělali otvor, kterým proklouzli a uvnitř si vyhloubili skryš. Když si tak udělali v haldě pokojíček, přitáhli zpět jeden z košů a zavřeli se uvnitř. Tu byli v soukromí, byli doma. Beztrestně se objímali. Jen tenké proutené stěny je dělily od zástupů v tržnici, jejichž halas slyšeli kolem sebe, což jim působilo velikou švandu. Často vyprskli smíchem, když se lidé zastavovali na dva kroky od nich, aniž tušili jejich blízkost; pootvírali mezi koši úzké střílny, opatrně vykukovali ven; v době třešní se Cadina strefovala peckami do nosu kolemjdoucím babkám, což oběma působilo potěšení tím větší, že polekané babky nikdy nepřišly na to, odkud na ně to krupobití pecek lítá.

II. Nebeletristický text:

- A. Funkční styl, obsah, účel, vztah k prvnímu textu;
- B. Jazykové apod. zvláštnosti.

Hormony řídí náš život

Přemýšleli jste někdy nad tím, co vede ženy k tomu, že si pořídí dítě a následující nekonečně dlouhou řadu měsíců k němu vstávají, krmí ho, utírají uslintanou pusou, uspávají a zase krmí? Čím to je, že se dobrovolně vzdají dosavadního života, vymění šaty a podpatky za poblíkané tričko a mlhavou naději, že se někdy před důchodem zase vyspí? Nejspíš teď argumentujete mateřskou láskou. Dokáže hodně, ale na některé stavy vyčerpanosti a nekonečného stereotypu může být i ona krátká.

[Vypočítejte si plodné dny, datum porodu nebo svůj body mass index](#)

A protože příroda dokáže předvídat a nestojí o žádná opuštěná mláďata, rozhodla se v některých věcech nespolehat na lidský rozum a nasadila do hry [spolehlivého](#) hráče. Hormony. Mateřskou lásku dokážou zažehnout, nebo aspoň podpořit, což není málo.

Usnadním ti život

„Začala jsem o tom přemýšlet, když byly synovi dva měsíce a celé noci proplakal kvůli kojenecké kolice. Všimla jsem si, že i když vstanu poněkolkáté uprostřed noci a cítím se na umření, stačí se doplazít k postýlce, vzít dítě do náručí a v tu chvíli, kdy ho přivinu k sobě, přestanu cítit únavu. Jako by ji ze mě někdo setřásl,“ vzpomíná Marika Stejskalová na první týdny s miminkem, kdy jí zcela jistě pomáhal přírodní koktejl oxytocinu a prolaktinu.

Ten první je hormonem lásky, vyplavuje se například při pohlavním styku a krátce po porodu dokáže zažehnout zamilovanost mezi matkou a dítětem. Druhý hormon zase ženu uvádí do stavu bdělé pohotovosti a způsobuje, že potřeby dítěte přirozeně staví nad své vlastní.

